

Esotericul în opera lui Gustav Meyrink. Studiu de caz: povestirea “Picătura Adevărului”.

C. R.

2014

1 Autorul și opera. (În loc de introducere.)

O prezentare cât de cât cuprinzătoare a dimensiunii spirituale a vieții și operei lui Gustav Meyrink este o sarcină ce depășește cu mult ambițiile acestui scurt eseu. Fericitul cititor de engleză va găsi indicii în acest sens în biografia scrisă de Mike Mitchell [2], iar preafericitul cititor de germană va putea aprofunda folosind materialul bibliografic din aceasta. În lucrarea de față, vom extrage strictul necesar, dar nepărtinitor, analizei uneia din povestirile lui Meyrink, și anume “Picătura adevărului”.

Gustav Meyrink s-a născut în 1868 la Viena și a murit în 1932 în Starnberg. Posteritatea îl va ține minte în ipostaza de scriitor, însă biografia lui îl prezintă și ca bancher, sportiv și persoană interesată de ocult, deopotrivă filosofic și practic.

Cei mai mulți îl cunosc pe Meyrink drept autorul romanului “Golem”, apărut în 1915, însă acesta a scris o sumedenie de povestiri și eseuri de-a lungul vieții sale, iar romanului “Golem” i-au urmat “Fața Verde”, “Walpurgisnacht”, “Dominicanul Alb”, și “Îngerul de la Fereastra de Vest”.

În ceea ce privește rolul ocultului în viața personală a lui Meyrink, amintim că, pe de o parte, a fost membru în nenumărate societăți oculte, a realizat la un moment dat experimente alchimice materiale și a practicat mult timp yoga. Pe de altă parte a luptat pentru a demasca șarlatani și a păstrat o atitudine detașată, auto-ironică față de terminologia bombastică a ocultului. Pentru mai multe detalii îndreptăm cititorul către capitolele “Ocultul” și “Credința lui Meyrink” din biografia citată [2].

Deși Meyrink nu este un clasic al literaturii, stilul, și poate mai ales temele folosite i-au atras un cerc restrâns, dar fidel de cititori. Opera lui Meyrink se încadrează în literatura fantastică. Fantasticul său fie invadează subit, fie se insinuează treptat într-un cadru realist. Rădăcinile sale sunt fie oculte, fie . . . bizare, dezvoltându-se în contexte medicale sau științifico-tehnologice. Câteva din povestirile sale au o aură de basm, fiind anecdote proiectate într-un univers fantastic, iar înțelesul lor, datorat corespondenței cu aspecte reale, trebuie descifrat de cititor.

În ceea ce privește povestirile lui Meyrink, acestea, quasi-majoritar fantastice, au fost caracterizate drept grotești, satirice, sau amuzante. Elementele fantastice de origine religios-ocultă apar în majoritatea povestirilor, iar rostul lor este explicat de Meyrink însuși:

“Recunosc că povestirile mele din ‘Cornul Magic’ ar putea înșela cititorul cum că pur și simplu mă joc cu probleme metafizice. . . Am folosit o mască drept subterfugiu; am vrut să mă infiltrez în *Simplicissimus* pentru a o folosi ca o platformă pentru a prezenta publicului cauza mea sacră în mod ascuns.”¹

Mitchell este sceptic în legătură cu această intenție recunoscută *a posteriori*, și menționează două exemple și două contra-exemple relativ la afirmația lui Meyrink. Exemplele sunt povestirile “Buddha este refugiul meu” și “Înțelepciunea Brahmanilor”, iar contra-exemplele sunt “Picătura adevărului” și “Mingea neagră”. Acestea din urmă, susține Mitchell, au un deznodământ satiric ce pare a anula orice element ocult luat în mod serios. În

Acest eseu se bazează pe traducerea engleză a lui Maurice Raraty [1]. Toate citatele sunt traduse din engleză de autor.

¹Citat din [2], p. 99. “Cornul Magic” (titlul întreg “Cornul Magic al Filistinului German”) este una din colecțiile de povestiri ale lui Meyrink, iar *Simplicissimus* este revista unde a debutat literar.

sprijinul acestui argument, Mitchell invocă o declarație a lui Meyrink potrivit căreia acesta recunoaște că operele sale predominant satirice nu au nicio legătură cu puterea sa de “viziune interioară”².

Cu siguranță adevărul este undeva între aceste două atitudini, însă a distinge limitele satiric-ocult în povestirile lui Meyrink presupune o analiză pe care nu ne permitem deocamdată să o realizăm. Cu toate acestea, schițăm caracterul general al povestirilor din volumul “Opalul” în Apendicele A.

Mitchell menționează “Picătura adevărului” ca fiind o povestire în care elementul ocult pare a fi secundar celui satiric. Deși este imposibil să ghicim intenția adevărată a autorului, vom ilustra modul subiectiv în care povestirea poate fi interpretată ca un destin spiritual. Sperăm ca argumentele pe care le aducem, deși ar putea fi catalogate drept idiosincrazii, să-și găsească ecou în mintea și sufletul unor cititori.

2 Picătura adevărului

Maurice Raraty menționează *en passant* “Picătura adevărului” în introducerea volumului “Opalul (și alte povestiri)” [1], în discuția despre înclinațiile oculte ale autorului. Astfel, putem declara că interpretarea din această lucrare a povestirii a fost realizată fără a avea vreun model drept sursă de inspirație.

Analiza serioasă oricărei povestiri a lui Meyrink este o sarcină dificilă întrucât ironia, umorul și satira sunt foarte strâns împletite în elementele firului narativ. Autorul își ascunde prin jocuri de cuvinte și combinații surprinzătoare adevărata atitudine față de cele reletate. Totuși, vom încerca să pătrundem acest văl literar modern pentru a surprinde esența mesajului operei.

Teza de la care pornim este că “Picătura Adevărului”, citită literal, este o povestire absurdă, în mod intenționat, încât sensul ei este codificat. Justificarea acestui eseu este încercarea de a dezvălui acest sens ascuns. Satira mulțimii mediocre, dar și a oficialităților, raportate la inovațiile tehnologice reprezintă într-adevăr o fațetă a povestirii, însă nu am reușit să interpretăm *întreaga* povestire astfel încât acest element să constituie tema și intenția principală a autorului. Întrucât referințele explicite legate de spiritualitate din povestire se referă la creștinism, alchimie și Cabală, această analiză va insista în special, deși nu numai, pe aceste coordonate. Creștinismul, alchimia și Cabala sunt unele din cele mai importante tradiții ce au marcat evoluția modernă a esoterismului occidental.

Protagonistul lucrării, Hlavata, este surprins în momentul descoperirii cheii de acces la un mister profund. Această cheie este o fiolă numită “Chestia Alchimistică”, fără îndoială o referire la elixirul vieții sau piatra filosofală. Momentul descoperirii nu este întâmplător, încât, interpretat spiritual, răsăritul denotă Orientul, sursa luminii, a vieții sufletului omului. Hlavata încercase de nenumărate ori să înțeleagă cum să folosească lichidul din fiolă, și deși nu reușea, visa același vis în care era încurajat să-și continue demersul. În vis un cadavru ține în mână cartea pe a cărei copertă se află mesajul: “Rămâi pe calea ce ți-a fost dată și fii perseverent!” Cadavru este un simbol pentru spirit, pentru omul esențial, întrucât atât timp cât omul este scufundat în materie, vasul său cosmic este gol, prin urmare omul viu îl vede sub forma unui cadavru. Amintim că în ebraică, cuvântul pentru trup și cadavru este același, iar *Guf*, în Cabală, reprezintă colecția tuturor sufletelor ce formează omul celest primordial, Adam Kadmon. Literele cu care este scris mesajul sunt în caldeană. Un motiv posibil pentru această alegere îl reprezintă importanța gândirii magice caldeene în peisajul religios contemporan cu creștinismul timpuriu, e.g. “Oracolele caldeene”, acesta din urmă influențând la rândul său dezvoltarea esoterismului occidental începând cu epoca Renașterii. Astfel, literele caldeene constituie o pecete a autenticității visului protagonistului.

Hlavata descoperă modul de a folosi lichidul în introducerea unui tratat, ceea ce, în conjuncție cu lupta lui îndelungată de a găsi soluția, sugerează că adevărurile cele mai complicate sunt inerente afirmațiilor simple. Nu există o cale graduală de a le atinge, ci doar o epifanie. Dar această epifanie nu se produce întâmplător, ea trebuie precedată de multă muncă. Aceasta este esența esoterismului. Folosul lichidului nu este unul practic, ci unul contemplativ: el produce o sferă, o metaforă a perfecțiunii universale, ce reflectă Totul. Faptul că el face această descoperire în ziua de Buna Vestire nu este întâmplătoare. Bună Vestirea anunță nașterea lui Iisus. Într-un context esoteric mai amplu, aceasta reprezintă încarnarea Zeului Solar ce va purifica lumea. Într-o paralelă alchimică, sulful purifică mercurul și sarea. Picătura adevărului este chiar piatra filosofală.

Este aproape superfluu să amintim faptul că ceea ce se reflectă în picătură este universul astral, încât autorul însuși face această precizare. Ba mai mult, el prezintă o definiție a acestuia: “acel spațiu spiritual dual celui obișnuit, așa cum acțiunea este însoțită de intenție, iar fapta de decizie”. Cu greu am putea oferi o definiție mai accesibilă și în același timp concisă și precisă a lumii spirituale. Această explicație reprezintă unul din puținele exemple în care Meyrink nu numai că nu ocultează, dar pare a dori să educe cititorul neinițiat, întrucât cel care a studiat esoterismul

²Meyrink credea că este capabil de clarviziune, iar termenul “viziune interioară” îl folosește pentru a denumi abilitățile sale oculte.

nu are nevoie de o astfel de definiție – ea este de la sine înțeleasă. Dacă sensul principal al povestirii ar fi unul satiric sau dacă povestirea ar fi absurdă, ar fi deosebit de greu să explicăm prezența acestei definiții scurte, sincere și lipsite de vreo semnificație strict literară.

Viziunea lui Hlavata în picătură este un avertisment legat de călătoria în lumea spirituală. Este vorba despre un spațiu spiritual întrucât culoarea dominantă este verde, smaraldină. De asemenea, condiția spiritului în această călătorie este marcat de un aspect subliniat de două ori. Acest aspect este lipsa sulfului purificator, a focului, a principiului activ, masculin, iar în viziune Hlavata vede o femeie înecată. Iarăși, cadavrul sugerează corpul spiritual. Astfel, lipsit de focul mereu activ al conștiinței, călătorul în suflet va fi sfâșiat de elementele lumii spirituale, pe care le va percepe ca monștri sau demoni.

Poziția femeii în viziune (cu capul în jos, cu picioarele prinse în alge) ar putea reprezenta o trimitere subtilă la cartea de tarot “Spânzuratul”. Aceasta semnifică contemplare, armonie, dar și sacrificiu, pasivitate, elemente ce anticipează soarta protagonistului: spiritual, el este împlinit, dar în plan fizic cauza sa este sacrificată datorită ignoranței celorlalți, însă Hlavata păstrează o atitudine pasivă într-o situație nedreaptă, asemeni Mântuitorului ce-și acceptă menirea printr-un final tragic în plan material.

Respirația lui Hlavata distruge viziunea, încât conștiința lui coboară din starea vizionară, de aceea este incapabil de a o continua. Din punct de vedere cabalist, respirația lui Hlavata este suflul vieții pe care Domnul l-a suflat asupra lui Adam, sau generarea lui Adam Kadmon din Ein Sof, iar distrugerea viziunii capătă o conotație pozitivă: dacă Hlavata ar fi continuat viziunea, și-ar fi contopit destinul cu femeia înecată. Însă el suflă viață asupra propriului suflet, asigurând întoarcerea sa în Adam Kadmon, reîncarnarea (*Gilgul*) nefiind necesară.

O altă interpretare posibilă a viziunii este că apa sărată descrie piatra filosofală, iar calitatea salină reprezintă dificultatea și durerea procesului de autocunoaștere. Cadavrul sfâșiat trebuie recompus, impactul adevărului divin este atât de puternic asupra omului încât acesta moare cunoscându-l, dar are posibilitatea să renască.

Hlavata cere sfatului unui Eckstein, un adept al rosicrucianismului. Dacă nu am ține cont de biografia lui Meyrink, am putea interpreta numele personajului astfel: așa cum ‘alchimistic’ îmbină ‘alchimic’ și ‘mistic’, ‘Eckstein’ este cel mai probabil amestecul lui ‘Eckhart’ și ‘Steiner’, sau ‘Eckhart’ și ‘Stein’³. În mod poate surprinzător, deși Meyrink s-a întâlnit cu Steiner în cursul vieții sale, numele este inspirat de unul din prietenii săi vienezi, Friedrich Eckstein⁴. Acesta din urmă a înființat prima lojă a Societății Teosofice în Austria în 1887, și avea reputația de a fi atotecunoscător.

Revenind la personajul literar Eckstein, acesta îi spune protagonistului că viziunea sa se regăsește în experiențele cabalistului rabin Gikatilla și că un oarecare pasaj din tratatul “Carul triumfal al antimoniumului”⁵ de Basilus Valentinus trebuie interpretat simbolic. Gikatilla a fost un discipol al celebrului cabalist Abraham Abulafia, opera sa cea mai populară fiind “Sha’are Orach” (“Porți de lumină”). Basilus Valentinus este pseudonimul sub care au fost publicate o serie de tratate influente de alchimie, printre care și cel menționat de Meyrink. Semnificația acestor referințe este că sensul acestui text poate fi decodat într-o cheie alchimică și una cabalistă. Dacă aceasta a fost intenția autorului, atunci o putem numi vizionară, întrucât prima analiză riguroasă a relației dintre Kabbalah și alchimie a văzut lumina tiparului în 1977, sub condeii eruditului Gerschom Scholem, cu titlul “Alchemie und Kabbala”⁶. Aceste referințe ar trebui să ridice imediat semnale de alarmă în mintea cititorului, dar, după ce a arătat, Meyrink ocultează. Restul paragrafului nu are un sens înalt, ci este un fel de hocus pocus literar. Sfera de cristal japoneză nu este o aluzie la vreun aspect esoteric al budhismului Shingon, ci reprezintă o tehnică de prestidigitație. Astfel, cititorul pentru care esoterismul, ocultismul și scamatoria sunt același lucru nu vor distinge nicio semnificație în acest pasaj. Dar Meyrink nu este doar autorul unor povestiri supra-realiste ce frizează absurdul și grotescul, ci și autorul unor texte cu caracter esoteric, puternic îmbălsămate în umor, ironie, satiră, *trompe l’oeil* și alte tehnici literare menite să învăluie mesajul esențial. La fel ca sfera de cristal japoneză, magicianul negru și pictorul nebun sunt piste false, un exemplu clar de *sfumato* literar.

Experimentele alchimistului modern Hlavata ajung în gura târgului, fapt care anunță punctul culminant și dez-nodământul tragic al povestirii. Esoterismul este individual, nu colectiv. În această epocă, difuzarea sacrului în profan are ca efect profanarea sacrului, și nu sacralizarea profanului. Calitățile sferei sunt imediat răstălmăcite ca fiind fizice, și nu spirituale, iar pentru un fenomen fizic, trebuie căutată o explicație științifică. Astfel, omniscentia promisă de sferă este explicată prin efectul de particulă-undă, ceea ce permite radiației să pătrundă obiecte pe care le-am descrie ca fiind solide, “explicând” puterea de a “vedea tot”. Această interpretare ratează complet problema ce

³Stein = piatră (ger.).

⁴Cf. [2], pg. 111.

⁵Antimoniul este numele alchimic al elementul chimic stibiu (Sb).

⁶Au trecut aproape 30 de ani până ca aceasta să fie tradusă în engleză.

il măcina pe Hlavata, însă consecințele practice atrag atenția “poliției” și “diplomaților”. Aceștia din urmă sunt cei interesați de modul în care pot profita de geniul lui Hlavata. Protagonistul, deși conștient de acest lucru, este fericit, ceea ce pare paradoxal. Totuși există măcar două motive posibile pentru atitudinea lui Hlavata. În primul rând, secretul său este în siguranță, încât diplomații-paraziți, cel puțin la fel de monstruoși în esență ca formele grotești ce dezmembrează cadavrul femeii în viziunea din sferă, sunt interesați doar de chestiuni materiale. În al doilea rând, cel mai probabil “experimentele” lui Hlavata sunt încununate de succes.

Am anunțat că finalul este tragic, dar această afirmație pare validă doar în plan fizic. Finalul spiritual este unul fericit, după cum anticipează acest al doilea posibil motiv al seninătății lui Hlavata. Protagonistul este arestat într-o zi de Bună Vestire, pe motiv de multiplu matricid. Această Bună Vestire se referă la destinul spiritual al lui Hlavata. Prima Bună Vestire a anunțat nașterea spirituală a lui Hlavata, adică începutul călătoriei sufletului în lumea spirituală (*Via Crucis*). A doua Bună Vestire se referă la a doua naștere, adică Învierea Mântuitorului. În cazul lui Hlavata, ea reprezintă maturizarea completă a sufletului său, atingerea nemuririi prin ruperea lanțului reîncarnării (*Via Lucis*). Este posibil ca multiplul(!) matricid să fie iarăși o pistă falsă, menită să descurajeze cititorii neinițiați, sau să amuze amatorii absurdului. Matricidul însă are o semnificație mitologică: la caldeeni, zeita apei sărate, imagine a haosului primordial, Tiamat, consoarta lui Apsu (zeu al apei dulci), este omorâtă de unul din fii ei, Marduk (zeu al furtunii și tunetului, asociat astrologic planetei Jupiter). În mitologia elenă, acest matricid poate fi comparat cu lupta lui Zeus cu Echidna și Typhon, fiii Gaiei, înțeleasă în contextul eliberării gigantilor (inclusiv în acest termen și ciclopilor și hecatonhirii) din pântecul lui Kronos, și lupta cu titanii. Din punct de vedere alchimic, acest *Chaoskampf* semnifică dizolvarea sării impure. Într-un context esoteric general, matricidul semnifică eliminarea predispozițiilor telurice, pasive, feminine din destinul inițiatului. Din această perspectivă, Hlavata este într-adevăr “vinovat”. Arestul său, punct ce marchează deznodământul, reprezintă condiția sublimă a adeptului: corpul fizic este “arestat”, iar corpul subtil regenerat, astfel încât moartea celui dintâi nu mai are nicio consecință nefastă asupra destinului celui din urmă.

3 Concluzii

În final, nu rămâne decât să lămurim “morală” povestirii: profetia naratorului că adevărul despre diplomați va ieși la iveală. Observăm că această ultimă propoziție justifică ouroboric titlul povestirii (dincolo de sensul literal - picătura “alchimistică”). Afirmația are o (măcar) triplă semnificație:

1. dacă privim prin prisma creștină, ceea ce urmează Învierii este Judecata de Apoi, așadar aceasta reprezintă ieșirea la iveală a adevărului.
2. alchimico-hermetic, regenerarea sufletului este însoțită de regenerarea naturii, întoarcerea la “Epoca de Aur”, la adevărata condiție a omului și a lumii.
3. meta-textual, ieșirea adevărului la iveală semnifică înțelegerea corectă a povestirii lui Meyrink ca o descriere a destinului perfect al sufletului, și nu drept un text absurd ce satirizează fie ocultul, fie știința și politica, fie ambele.

Sper ca argumentele mele subiective expuse în această analiză să vă convingă în a accepta acest din urmă sens al finalului povestirii.

A Apendice: Tabel cu povestirile din “Opalul”

Numele povestirii	Tipul povestirii	Coordonate spațio-temporale	Sursa ocultului	Obiectul satirei	Elemente esoterice
Soldatul fierbinte	fantastic-satirică	Vietnam (Annam), sfârșitul secolului 19	un lichid opalescent găsit lângă coliba unui Brahman	arogața medicilor	NA
Creierul	fantastic-satirică	Omdurman (Sudan)	ritualul amintind de voodoo al unui vraci tribal sudanez	arogața medicilor	NA
Izzi Pizzi	comică	Innsbruck, Austria	NA	moravurile societății austriece	NA
Moartea violetă	aventură fantastică/ groază	Tibet / lumea întreagă	cuvântul sacru al un trib din Tibet la auzul căruia orice om moare	oamenii de știință și explicarea științifică a supranaturalului	discreția adeptului
Teroare	groază	o închisoare	NA	NA	NA
Petrol, Petrol	satirică	Mexic / lumea întreagă	NA	abuzul tehnologic, economiștii, armata (mai ales ofițerii)	NA
Blestemul broaștei - Blestem al broaștei	basm-anecdotă	India	NA	NA	forța intuiției în antiteză cu paralizia spirituală a rațiunii
Mingea neagră	satirică	Europa	puterea preotului tibetan de a proiecta imaginile din mintea cuiva într-un vas de sticlă	medicii și soldații	NA
Pregătirea	groază	Praga	NA	NA	NA
Doctorul Lederer	satirică-groază	Viena	NA	burghezia vieneză	NA
Opalul	aventură-groază	Mahabalipur, India	ritualul unui preot al zeiței Dhurga	NA	NA

Omul de pe sticlă	groază	probabil Praga	NA	NA	motivul sufletului prins în trup
Blamol	basn-anecdotă	NA	NA	aroganța medicilor	NA
Picătura adevărului	fantastică-satiră	NA	picătura magică	atitudinea mulțimii și a autorităților față de inovațiile “tehnologice”, diplomații	destinul perfect al sufletului
Plantele doctorului Cenușăreasa	fantastic-groază	Praga	o statuie tebană	NA	motivele imitației, secretului, pilotului (ghid spiritual)
Urna Sfântului Gingolph	groază	Saint Gingolph, Franța	NA	NA	NA
Inelele lui Saturn	groază-satiră	NA	maestrul	soțiile clerului	NA
Automobilul	satiră	Greifswald, Germania	NA	oamenii de știință	NA
Figurile de ceară	groază	NA	Daryashkoh	NA	NA
Febră	fantastică	NA	NA	aroganța medicilor	motive alchimice
La ce folos rahatul alb de câine?	satiră	NA	NA	sensul existenței	NA
Murmurul	satiră	Praga	răul din om	moravurile societății pragheze	NA
Bal Macabru	groază	NA	povestea lordului Făr’Speranță	NA	NA
Lacrimi de sticlă	groază	NA	Mercedes	NA	NA
Fosila	groază-satiră	NA	Baldrian	ofițerii	NA
Secretul castelului Hathaway	groază-satiră	NA	“blestemul” familiei	avocații și aristocrații	NA
Himera	groază-satiră	NA	viziunile din catedrală	lăcomia, ipocrizia	NA

O sugestie	psihologică	NA	fantomele victimelor	NA	NA
Invalidul	psihologică	undeva în Germania	NA	NA	NA
G.M.	satiră	Viena	NA	lăcomia	NA
Wetherglobin	satiră	Europa/Borneo	NA	armata/ofițerii	NA

Acest tabel include cele 31 de povestiri traduse în volumul “Opalul” [1]. Am indicat prin “NA” elemente pe care nu am reușit să le identificăm în textul povestirii. În cele ce urmează oferim câteva statistici:

- deși nu am menționat explicit în tipul povestirii, majoritatea povestirilor conțin elemente fantastice. Excepții: Izzi Pizzi, Petrol, Petrol, Automobilul, Invalidul, G.M., Wetherglobin.
- doar în 6 povestiri (Moartea violetă, Blestemul broaștei - Blestem al broaștei, Omul de pe sticlă, Picătura adevărului, Plantele doctorului Cenușăreasa și Febră) am identificat motive esoterice. În schimb, mai mult de jumătate din povestiri (16) conțin elemente oculte.
- satira este prezentă în cele mai multe din povestiri (19), și în aproape jumătate din povestiri (15) autorul creează o atmosferă de groază.

Bibliografie

- [1] Gustav Meyrink. *The Opal (And Other Stories)*. Ariadne Press, 1994. Translated by Maurice Raraty, ISBN 0929497899.
- [2] Mike Mitchell. *VIVO: The Life of Gustav Meyrink*. Dedalus Limited, 2008. ISBN 9781903517697.